

דף קי

'... קבע ארבעה לאיל ומשך מהן שלשה והקריבן בחוץ – חייב, שראויין לכבש. חסרו כל שהו והקריבן בחוץ – פטור' – משמע מרש"י שחסרו כל שהו מאותם שלשה לוגין, ולכך פטור לפי שאין ראויים בפחות משלשה לכלום. ולפי פירוש זה לא הוצרך רבא להשמיענו זאת, שהרי שנינו במשנה שאם חסרו כל שהוא משלשה לוגין – פטור.

אך זה רק לשיטת רש"י (והתוס' לעיל קח: ד"ה כמאן. וכ"כ הר"ד), שמה ששנינו חסרו כל שהו פטור, זהו רק בדברים שהחסרון פוסלם, אבל לפי מה שמשמע מדברי הרמב"ם (פסוה"מ יט. וע' באריכות במשנה למלך שם. וכ"מ בתוספתא) שגם כאשר לא נפסלו בחסרון, כגון אימורין שחסרו – המקריבם בחוץ פטור, יש לפרש גם כאן 'חסרו' – מכל ששת הלוגין, ואעפ"כ פטור על השאר [אבל אם קיימים כל הששה אלא שמשך מהם ארבעה או שלשה וניסכם – חייב]. וזהו החידוש שבדברי רבא (קין אורה).

פירוש, רבא משמיענו בדבריו שלא נפרש משנתנו 'חסרו' רק באופן שנפסלו, אלא אף כשלא נפסל הקרבן פטור. ולפרש"י יש לומר שחידושו של רבא נמצא בריש דבריו, שהמושך שלשה מששה חייב לרבנן, כי קביעות כלי לאו כלום היא. וע' בנזב תודה שבאר השמטת הרמב"ם לדין זה, כי רק רבא הוצרך להשמיענו זאת, כי לשיטתו נחלקו התנאים אודות קביעות מנא, אבל לפ"מ שפסק הר"מ כאביי ורב אשי, לא מצינו דעה הסוברת קביעות מנא מלתא היא, הלכך אין חידוש בהלכה זו.

'אמאי, והאיכא חציצה...' – הקשה בשפת אמת, אמנם למדנו דין מזבח בהעלאת חוץ, אך מגין ההנחה הפשוטה שחציצה פוסלת בחוץ, והרי לא כל דיני מזבח האמורים בפנים אמורים בחוץ, שהרי אמרו לעיל כבש קרן ריבוע ויסוד אינם מעכבים בבמה קטנה (ובסוף דבריו נשאר ב'צ"ע').

ולכאורה נראה שאמנם דיני המזבח אינם נלמדים מפנים לחוץ, אך הדינים המעכבים בהעלאת אמורים בחוץ כבפנים, שהרי נאמר 'אשר יעלה' וכל שאינה העלאת בפנים אינה העלאת גם בחוץ, וכשיש דבר החוצץ, אין כאן העלאת על המזבח אלא על דבר אחר, וכ"מ מרש"י.

[ע"ע בחו"א (כב,ז), שעומד על גבי כלים או ע"ג חברו כשר בבמה, ואעפ"י שאמרו כאן שאם צריך מזבח בבמה, חציצה פוסלת בו – זהו משום שלא נחשב על גבי מזבח, אבל חציצה באדם העובד לית לן בה. וכל שכן לענין חיוב חוץ, אינו נפטר בכך. וכן חייב כשעבד מיושב – שהרי כשר בבמה, כדלעיל טו.].

'אמר שמואל: כשהפכן. ר' יוחנן אמר: אפילו תימא שלא הפכן והא מני רבי שמעון היא... רב אמר: מין במינו אינו חוצץ' – יש מפרשים ששמואל ורבי יוחנן גם הם מודים לכלל זה אך סוברים שאף שאין לחוש לדין 'חציצה', מכל מקום אין דרך הקטרה בכך כשמפסיק דבר אחר. ולכך העמידו בענין אחר (עפ"י קין אורה).

וע"ע תוס' סוכה לו שבדבר דלאו אורחא, אפילו מין במינו חוצץ. וע"ע בתוס' כאן, ובשו"ת דובב מישרים ח"ב לו; שבת הלוי ח"ד סא, ז.

ויש אומרים שאין הכרח לומר שר' יוחנן חולק על רב וסובר מין במינו חוצץ, אלא רק אמר אפשרות נוספת לתרץ. ועל כן אעפ"י שבכל מקום הלכה כר' יוחנן, כאן פסק הרמב"ם שמין במינו אינו חוצץ, שלא נחלק על כך ריו"ח (עפ"י כסף משנה מעשה הקרבנות יט, ה).

ובספר חק נתן כתב לישב פסק הרמב"ם שפסק כרב, כי דקדק במה שבכל מקום בש"ס נקבעו דברי רב בתחילה ואחר כך דברי שמואל ולבסוף דברי ר' יוחנן, וכאן שינה הש"ס וסידר דברי רב לבסוף – להורות שכן הלכה.

ועוד, גם דעת רבא (בסוכה לו) שמין במינו אינו חוצץ, לכך פסק הרמב"ם כן, דהלכתא כבתראי (זבה תודה).

'קמצה, וחזר קומצה לתוכה, והקריבו בחוץ – חייב' – ואף על פי שהשיריים מפסיקים בין הקומץ למזבה – צריך לומר כדלעיל, מין במינו אינו חוצץ. ונראה שאפילו שמואל ור' יוחנן דלעיל מודים כאן, שבמנחה כיון שהיא נבללת אין שייכת חציצה (עפ"י קרן אורה [עפ"י תוס' במנחות ז. וע"ש בקרני ראם]. ובוזה יישב מה שהקשה מסוגיא דמנחות. וע"ע אבני נזר יו"ד רסו, ז). ויש אומרים שבכך שגילה הכתוב שאין השיריים מבטלים את הקומץ, שומעים אנו שגם אין בזה משום חציצה. ועוד, שאין כתיב על העצים אלא בקרבן ולא במנחה (עפ"י מצפה איתן. וע"ע דרך נוספת בשו"ת דובב מישרים ח"א סוס"י סו. וע"ע במובא לעיל צח:).

'קומץ מהו שיתיר כנגדו בשירים... אלא אליבא דרבנן דהכא. מאי, מישראל שרי או קליש מקלש. תיקו' – מבואר (כדפרש"י) שמכך שחכמים מחייבים במשנה על הקטרת אחד מהם בחוץ, מוכח שהקטרת האחד מועילה לפעול התר מסוים, ובוזה נסתפקו אם התר-חלקי זה, הוא בכמות האיסור או באיכותו.

ולפי זה נראה שהוא הדין במקטיר כזית מן הקומץ, הריהו מתיר חלק מן השיריים, שהרי חכמים חייבו גם במקטיר כזית בחוץ. וגם בזה יש להסתפק האם מישראל או מיקליש (עפ"י שפת אמת. ובקרבן אורה נקט מסברא שבכזית אינו מתיר כלל, והקשה. ועע"ש תמיהות נוספות בסוגיא זו. ועוד העירו האחרונים על השמטת הרמב"ם ספק זה).

בספר אור שמח (תמידין ה,ה) כתב פירוש מחודש בגמרא; הכוונה כאן ללבונה הנתונה על מערכת לחם הפנים, שממנה מקטירים קומץ להתיר את הלחם וכל קומץ מבורר וידוע על איזו מערכה הוא ניתן, ולכן נסתפקו האם הקטרת קומץ של בוך אחד מתירה את המערכה שעליה הוא נתון. ומה שאמרו 'קומץ מהו שיתיר שירים כנגדו' – שגרת הלשון הוא. [ובזה יישב את השמטת הרמב"ם לשאלה זו – לפי שפסק שהבזיכים נתונים באמצע, בין שתי המערכות ולא עליהן].

(ע"ב) 'אמר רבא: מודה רבי אלעזר בדמים' – פירוש, אף על פי שבקומץ ובלבונה או בשני בזיכים סובר רבי אלעזר שאם הקריב אחד מהם פטור, מודה הוא בדם שחייב אף במתנה אחת, לפי שכנגדה בפנים מתקבלת, שהרי אם נשפך הדם מתחיל ממקום שפסק.

לפי הספרים שלפנינו, במשנה הקודמת דיבר ר' אליעזר. אך נראה שצ"ל רבי אלעזר (וכן הגיהו הרש"ש, מצפה איתן, דברי נחמיה. וכן מבואר בקרבן אורה בע"א ד"ה קומץ) – שהרי כאן הוא ר' אלעזר. וכן מובא לעיל מב. וביומא ס: וכ"מ בתוס' [שהקשו מאי קמ"ל רבא מתניתין היא. ובסיפא דמתניתין הוא ר' אלעזר, כמפורש בגמרא 'בשיטת רע"ק רבו', שאילו רבי אליעזר בן הורקנוס – רבו דרע"ק היה ולא תלמידו]. ואם כן כשאמרו 'מודה רבי אלעזר בדמים' הרי שהוא זה החולק לעיל. וכן במשנה שלפניה, בדין מקריב כזית מן הקומץ והלבונה, רבי אלעזר הוא. כן מבואר מדברי התוס' בד"ה ביש. וכן הגיה השטמ"ק קט: אות ה; קי: אות ט.

'אמר ר' יוחנן משום רבי מנחם יודפאה: רבי אלעזר בשטת רבי עקיבא רבו אמרה, דאמר ניסוך המים דאורייתא... – כתבו התוס' שתמוה לומר שישנה שום דעה הסוברת ניסוך המים מדרבנן. אמנם נראה שסובר ר' מנחם יודפאה שלפי דעת האומרים ניסוך המים הלכה למשה מסיני – אין חייבים עליו

בחוק, הלכך מזה שר' אלעזר מחייב, הרי מבואר שסובר כר' עקיבא שניסוך דבר תורה הוא, ולא הלכה למשה מסיני.

כן נראה מפירוש המשנה להרמב"ם ומדברי הרע"ב. אלא שנראה מדבריהם שכך הוא לפי האמת, שלמ"ד הלכה אינו חייב על הניסוך בחוק. ועל כך הקשה בתוס' יום טוב שלמסקנת הסוגיא נראה שר' אלעזר סובר הלכה למשה מסיני ואעפ"כ המנסך בחוק חייב.

ויתכן שהם פרשו הסוגיא כדרך שהעלה לפרש בשפת אמת (וע"ע בזבח תודה), שאמנם סובר ר' יוחנן ניסוך המים דבר תורה הוא ולכך מחייב ר' אלעזר את המנסך בחוק, אך בנוסף לכך נאמרה הלכה למשה מסיני ששיעור הניסוך הוא אף בפחות מג' לוגין, ושנהג רק בחג. ולעולם עיקרה מן התורה מ'נסכיה' (או מ'הסך נסך' – ע' הגרסא שבתוס'). ומה שאמרו 'אשתמיטיה' היינו לריש לקיש, שהוא סבר שהכל מדאורייתא ולא מהלכה, ועל כן הקשה שיצטרך ג' לוגין וכו'.

עוד העיר בתו"ט מצד הסברא, מאי שנא הלכה מדברי תורה, וכי הלמ"מ אינה דאורייתא. וכתב בקרן אורה לפרש שהרמב"ם לשיטתו שכל שלא נאמר במקרא בפירוש נחשב 'דברי סופרים', ולכך אינו חמור כל כך לחייבו בחוק. ועע"ש.

'אי מה להלן שלשת לוגין אף כאן שלשת לוגין – והא ר"א מי החג קאמר' – הדיוק הוא מסתימת הלשון 'מי החג' – משמע ללא שיעור. [וקצת קשה הלא מכל מקום לוג אחד צריך, שכן היא שיטת ר' יהודה בסוכה, כמובא ברש"י]. ויש להוסיף שהלשון 'ר"א אומר אף המנסך מי החג...' משמע שבא להוסיף על דברי תנא קמא שהזורק מקצת דם חייב, ואומר שכן הוא הדין אף במי החג, שאפילו אינו מנסך כל השיעור המלא שנהגו בו – שלשה לוגין, אלא מקצת ממנו – חייב, כיון שמן הדין די בפחות (עפ"י תוספות קדושה, מובא בליקוטי הלכות).

'אי מה להלן בשאר ימות השנה אף כאן בשאר ימות השנה' – כבר עמדו בתוס' מה סלקא דעתין שניסוך המים נוהג בכל השנה. ויש מן האחרונים שפרשו הכוונה לדין תשלומין; כשם שבנסכי יין אם לא הביא נסכיו עם זבחו, מביא נסכי הקרבן לאחר זמן, כן יש לומר בנסכי המים, שאם לא ניסכו בחג מנסכין לאחר החג. הלכך המנסך בשאר ימות השנה בחוק – חייב, שהניסוך ראוי בכל זמן.

ואולם אם ניסוך המים הלכה למשה מסיני היא, כבר פרשו הראשונים (ע' ריטב"א סוכה מט: ויומא כד) שחובת היום הוא ולא חובת זבח, ואם כן אין שייך לנסך אחר עבור החג (ע' בענין זה בהרחבה בספר בית ישי קכא).

דף קיא

'בלמדין ניסוך המים מניסוך היין פליגי' – לתנא קמא למדים, וכשם שבניסוך היין חייבים עליו בחוק ללא כלי לפי שנהג בבמה קטנה שאין שם כלי שרת, אף ניסוך המים חייבים עליו בלא כלי.

ואפשר לומר שהוא הטעם לכך שלת"ק צריך שלשה לוגין בדוקא – כניסוך היין. ולר' אלעזר אין ללמוד זה מזה [שלכך צריך כלי דוקא] ואין צריך ג' לוגין. ואולם אין הדברים תלויים בהכרח זה בזה.

'בירוצי מידות איכא בינייהו' – שלרבי אלעזר ברבי שמעון לא נתקדשו, הלכך אם ניסך שלשה לוגין שמכילים בתוכם בירוצי מידות שלא נתקדשו בתוך כלי – פטור, שחסר בשיעור ג' לוגין. וכן אם אסף שלשה לוגין יין מן הבירוצים ונסכם בחוק – פטור (עפ"י חק נתן. וע"ע יד דוד; חזו"א מנחות כז,ז).